

## BOEKBESPREKINGEN

### GIDS VOOR FOSSIELE ZOOGDIEREN

G.F. WILLEMSSEN, Zutphen, Thieme, 1987. 77 blz., afbn., reg. ISBN 90-03-90162-7. Prijs: f 22,50.

Het hier besproken boekje behandelt, zonder dat de titel dit nadrukkelijk vermeldt, de zoogdier-fossielen die in Nederland gevonden kunnen worden. Het is bedoeld voor de amateur-zoogdierpaleontoloog, waarbij zowel gemikt wordt op de verzamelaar als op degenen, die zich op andere wijze, bijvoorbeeld door museumbezoek, in dit onderwerp willen verdiepen. Het vereist geen speciale voorkennis. In aparte hoofdstukjes wordt ingegaan op de afstamming van de zoogdieren, het klimaat en het landschap tijdens het Kwartair en de fossiele zoogdierfauna's die men in ons land kan onderscheiden. Ook worden praktische wenken gegeven over allerlei zaken, die een verzamelaar van fossiel zoogdiermateriaal moet weten, zoals het verzamelen van fossielen in het veld, het prepareren van fossielen, alles wat bij het inrichten van een verzameling komt kijken en de anatomie van het zoogdierskelet.

Hoewel in dit klein bestek lang niet alle potentiële vondsten aan de orde konden komen, is toch door de auteur geprobeerd om in een diersystematisch opgezet overzicht de belangrijkste fossielen die men tegen kan komen, te karakteriseren. De beschrijvingen worden door talrijke illustraties ondersteund. Naar mijn mening is hij in deze toch verre van gemakkelijke opzet, waarbij voortdurend een op de praktijk gerichte keuze moest worden gemaakt, heel aardig geslaagd, waardoor een zeer bruikbaar geheel is ontstaan. De gids is rijk geïllustreerd met foto's en lijntekeningen. Helaas is de kwaliteit van de illustraties nogal wisselend. De afwerking van verscheidene foto's is niet optimaal terwijl de tekeningen soms te weinig professioneel zijn, al lijkt de bruikbaarheid er niet onder.

Er ontbreekt een literatuurlijst, die bij deze opzet wellicht ook teveel problemen zou hebben gegeven, gezien de omvang en het specialistische karakter van de beschikbare literatuur.

Graag had ik een lijstje gezien van instellingen en adressen, die voor de zoogdierpaleontoloog van belang kunnen zijn. Het nut daarvan lijkt mij ruimschoots op te wegen tegen het nadeel, dat sommige van deze gegevens tamelijk snel verouderen. Dit alles neemt niet weg, dat deze gids op een zeer goede wijze voorziet in een leemte, waarmee bovengenoemde doelgroepen te lang hebben moeten leven.

A.W.F. MEIJER

### DE NEDERLANDSE ZEENAAKSLAKKEN

C. SWENNEN met medew. van R. DEKKER. Hoogwoud, K.N.N.V., 1987. 57 blz., afbn. Wetenschappelijke Mededeling nr. 183. Prijs (incl. verzendkosten): f 8,— (leden), f 12,— (niet leden). Te bestellen door overmaking van dit bedrag op postgiro 13028 t.n.v. Bureau K.N.N.V. te Hoogwoud onder vermelding van het gewenste.

Anders dan hun nogal nuchtere Nederlandse benaming doet vermoeden, zijn de zeenaaktslakken dieren, die door fraaie kleuren en een opvallende, haast uitbundige lichaamsvorm de aandacht trekken.

Tot voor kort waren er geen goede recente, op ons faunagebied afgestemde determinatiewerken van deze diergroep. In de Nederlandse taal was al helemaal niets voorhanden. Dit deeltje in de bekende geelgekafe reeks voorziet nu in deze behoefte.

De "kern" ervan bestaat uit een determinatietabel en een beschrijving van elke soort die in ons land voorkomt of eventueel nog ontmoet kan worden. De beschrijving van elke soort wordt ondersteund door één of meer afbeeldingen van goede kwaliteit.

Daarnaast bevat het vele gegevens over anatomie, systematiek en biologie van deze boeiende diergroep, terwijl ook praktische aanwijzingen worden gegeven voor het verzamelen, transporteren, determineren en conserveren van zeenaaktslakken.

Gehoopt mag worden, dat het verschijnen van deze wetenschappelijke mededeling nog velen zal stimuleren om zich met zeenaaktslakken bezig te houden. Er zijn nog heel wat interessante problemen op te lossen, waaraan ook de niet-professionele onderzoeker een bijdrage kan leveren.

A.W.F. MEIJER

### DE PADDENPOEL BEDREIGD

ISOLDE HEYNE (vertaald uit het Duits door D. WINSEMIUS. Hillegom, Altamira Eco-serie. Prijs: f 21,90.

"De paddenpoel bedreigd" is de eerste uitgave van een serie jeugdboeken uit de ECO-serie. In deze serie zal de bescherming van plant en dier centraal staan. Er wordt getracht de hedendaagse jeugd door middel van eigentijdse verhalen in contact te brengen met diverse aspecten van natuurbescherming.

In "De paddenpoel bedreigd" speelt het verhaal rond twee kinderen die in het voorjaar met hun ouders verhuizen van de stad naar het platteland. Op een avond zien ze een gestalte met een emmer in de hand vlak voor hun auto de weg oversteken. Het is de

tijd van de paddetrek. In de loop van het verhaal komen de kinderen in aanraking met de onderhavige problematiek, zoals het afsluiten van wegen, overzetacties, biotoopbedreiging, inschakeling van overheden en voorlichting.

Het boekje is mede tot stand gekomen in samenwerking met diverse organisaties op het gebied van natuur- en milieubescherming. Voor deze uitgave is de feitelijke informatie over de amfibieën bijgewerkt door de heer Hanekamp van de Werkgroep Amfibieën en Reptielen Nederland (WARN). Op de laatste pagina's staan vele adressen van organisaties die zich op dit terrein bezighouden, zodat de lezer hier terecht kan voor meer informatie.

De lay-out van het boek is aangepast aan de jeugd. De omslag bestaat uit een dikke kartonnen kaft, voorzien van kleurtekeningen. De tekst is gedrukt met een groot lettertype en bestaat waar mogelijk uit vrij korte, goed leesbare zinnen. Moeilijke woorden, zoals "inspraak" en "biotoop", worden in het verhaal uitgelegd.

Het boekje is rijk geïllustreerd met pentekeningen van dieren en situaties.

Over het algemeen kan gesteld worden dat de verzorging van de uitgave goed geslaagd is. Wel staan er enkele onvolkomenheden in, zoals de Duitse versie van een tekening van een tunnel voor amfibieën (in de tekening staat "Amphibientunnel"). Desondanks een zeer geslaagde uitgave, waarvan bovendien een gedeelte van de opbrengst ten goede komt aan een paddenwerkgroep in Nederland.

H.J.M. VAN BUGGENUM

### THIEME'S RUPSENGIDS VOOR DE EUROPESE DAG- EN NACHTVLINDERS

D.J. CARTER & B. HARGREAVES. Zutphen, Thieme, 1987. 296 blz., afbn. Prijs: f 59,50.

Vlindergidsen bestaan in velerlei uitvoeringen. Sommige van deze gidsen geven naast afbeeldingen van vlinders ook informatie over de bijbehorende rupsen. Echte rupsenboeken zijn er weinig. Daarom is het verheugend dat in de serie natuurgidsen van Thieme nu een speciale rupsengids verschijnt.

De titel "Gids voor de Europese dag- en nachtvinders" is wat royalty voor de inhoud. Van "de" vijfduizend Europese vlinders worden er ongeveer vijfhonderd beschreven. Daaronder zijn een aantal fraaiigheden die wij hier niet zullen tegenkomen; voor het merendeel geldt dat echter wel. Rupsen zijn tamelijk kieskeurig wat hun voedsel betreft. De soort plant waarop een rups gevonden wordt is een eerste houvast

bij de determinatie. De rangschikking van de rupsen in dit boek is er dan ook een naar voedselplant; de planten zelf worden in systematische volgorde behandeld. Plant en rups worden in goede, duidelijke afbeeldingen getoond. De gebruiker moet er echter wel op bedacht zijn, dat sommige rupsen variabel van kleur zijn. Informatie daarover is te vinden in het tekstgedeelte. Daarin worden de rupsen in systematische volgorde besproken. Van iedere afgebeelde soort is er naast een beschrijving, informatie over verspreiding, habitat, voedselplant en biologie. Hieraan vooraf gaan enige hoofdstukken van algemene aard, waarin aandacht geschonken wordt aan zaken als anatomie, ontwikkeling, vijanden etc.

Ook de bijbehorende vlinders staan afgebeeld. Jammer is wel dat tegenover iedere bladzijde met 12-18 rupsen, over het algemeen slechts 10 vlinders te zien zijn. Ook met de Nederlandse namen is men wat karig geweest: namen als Boswitje of Juffertje hadden best vermeld kunnen worden. Hier en daar staan storende zelffouten: Satijsvlinder en Veldathyrus.

Deze kleine onvolkomenheden vallen echter in het niet tegenover het plezier dat de gebruiker aan deze gids zal kunnen beleven. En gebruiker kan iedereen zijn, wiens oog door een rups getrokken wordt.

F.D.

## PAARDEBLOEMEN, PLANTEN ZONDER VADER

Variatie, evolutie en toepassingen van het geslacht paardebloem (*Taraxacum*)

A.A. STERK; met bijdragen van C.H. HOMMELS, M.J.P.J. JENNISKENS, J.H. NEUTEBOOM, J.C.M. DEN NIJS, P. OOSTERVELD & S. SEGAL.

Utrecht, Stichting Uitgeverij Kon. Ned. Natuurhist. Vereniging, 1987. 348 blz., ill., tek., tab., bijlagen, lit.opg., reg. Natuurhistorische Bibliotheek (N.B.) K.N.N.V., nr. 42. ISBN 90-5011-009-6 geb. Prijs (incl. verzendkosten): leden f 45,-, niet-leden f 67,50. Besteladres: Bureau K.N.N.V., Burg. Hoogenboomlaan 24, 1718 BJ Hoogwoud; girorekening 13028.

Dat het "ordinaire" en zeer algemeen voorkomende geslacht *Taraxacum* – de paardebloem – in biologisch opzicht juist een zeer bijzondere plantengroep is met heel speciale eigenschappen, bewijst de onlangs verschenen natuurlijke historie van de paardebloem: "Paardebloemen, planten zonder vader". Deze breed opgezette en uitstekend verzorgde monografie verscheen als nr. 42 in de reeks "Natuurhistorische Bibliotheek" van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (K.N.N.V.). In dit boek is door een team van deskundigen het resultaat neergelegd van het vele onderzoek aan paardebloemen dat de afgelopen decennia in Nederland is verricht.

Het is om meerdere redenen een bijzonder boek. Zo bevat het een veelheid aan onderwerpen m.b.t. het geslacht *Taraxacum* waarop uitvoerig wordt ingegaan (o.a. evolutie, vormenrijkdom, bestuiving en bestuivers, parasieten en predatoren, oecologie, toepassingen in de geneeskunde, de keuken en de landbouw en de betekenis in de schilderkunst). Daarbij ligt de nadruk op de Nederlandse soorten waarvan er momenteel 196 (!) beschreven zijn. Het geheel is voor een biologisch geïnteresseerd doch breed publiek geschreven. Het is dan ook zeer rijk geïllustreerd met talrijke heldere, deels in kleur uitgevoerde illustraties waaronder vele fraaie kleurenfoto's en daarnaast gedetailleerde en met deskundige hand vervaardigde potloodtekeningen van *Taraxacum*-soorten.

Het boek begint met een uiteenzetting over de systematiek en geografie waarbij uitvoerig ingegaan wordt op de bouw van en variatie (incl. misvormingen) binnen paardebloemen, de systematische indelingen en wetenschappelijke namen, de systematiek van de Nederlandse paardebloemen met korte beschrijvingen alsmede determinatietabellen van de in Nederland voorkomende secties. In aansluiting daarop wordt de systematiek en geografie van alle tot nu toe bekende secties behandeld. Een van de meest interessante verschijnselen bij paardebloemen betreft de voortplanting. Het geslacht vertoont nl. agamospermie (een goede Nederlandse naam is er (nog) niet), een ongebruikelijke wijze van voortplanting waarbij uit de onbevuchte eicel – dus "zonder (hulp van een) vader" – een nieuw embryo kan ontstaan dat verder uitgroeit tot een volwaardige plant ("parthenogenese"). Aan andere voortplantings-systemen die binnen het geslacht *Taraxacum* kunnen voorkomen, wordt eveneens aandacht besteed.

Ook bij de oecologie van dit geslacht staat deze monografie uitvoerig stil. Daarin o.a. aandacht voor de natuurlijke selectie, paardebloemen in de vegetatie, oecologie van secties en micro-soorten, de zaadvoorraad in de bodem, de kieming en de verschillende aanpassingen aan begrazing. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de evolutie van paardebloemen (tijd en plaats van ontstaan, voorouders, de ontwikkeling van de verschillende secties).

Voor velen zal het een verrassing zijn te lezen dat er bij paardebloemen ook bedreigde soorten voorkomen. In het hoofdstuk "Paardebloemen als bedreigde planten" blijkt dat er naast de zeer algemene paardebloemen uit de directe menselijke invloedssfeer (cultuurvolgers) ook paardebloemsoorten zijn, die juist als cultuurmijdend te boek staan en dus niet gedijen in sterk door de mens beïnvloede habitats. Het betreft hier dan soorten die gebonden zijn aan droge voedselarme graslanden zoals duingraslanden, droge stroomdalgraslanden en krijthellinggraslanden danwel aan natte voedselarme graslanden van venige bodems, rivierkleigronden en van beekdalen. Met de sterke achteruitgang, zowel kwalitatief als kwantitatief, van deze droge en nat-

te graslanden zijn vele van die soorten thans (zeer) zeldzaam geworden. Op zeldzaamheid en diversiteit alsmede indikatiewaarden wordt ingegaan in het hoofdstuk "Paardebloemen en natuurbeheer". Aan paardebloemen in beweide grasland is een apart hoofdstuk gewijd. Daarin aandacht voor de gebruikswijze van grasland, het voorkomen van paardebloemen in grasland, open zoden en wegbermen, de hoeveelheid paardebloemen in relatie tot de gebruikswijze van grasland en de landbouwkundige waardering. In het hoofdstuk "Paardebloemen als nuttige of schadelijke planten" wordt gesproken over de toepassing van *Taraxacum* in de geneeskunde en allerlei geneeskrachtige en ziekmakende werkingen van de soort alsmede de daarvoor verantwoordelijke werkzame stoffen; verder ook aandacht voor de paardebloem in de keuken (als groente, vitaminebron, keukenkruid, gerecht, in drank), paardebloemen in de industrie (rubber) en paardebloemen in de folklore. De volksnamen van de Nederlandse paardebloemen worden in een apart hoofdstuk onder de loep genomen – er zijn voor ons land minstens 70 namen opgetekend – waarbij ook wordt ingegaan op de betekenis van enkele veel voorkomende volksnamen. Naast Paardebloem zijn dit: Hondebloem, Pisbloem, Kettingbloem, Pappekruid, Molsla en het uitsluitend van Zuid-Limburg bekende Zoermelk.

In een bijzonder hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de kunsthistorische betekenis van paardebloemen. Hierin wordt het voorkomen van (afbeeldingen van) paardebloemen op oude schilderijen uit de 15e-16e eeuw besproken waarbij vooral de symbolische betekenis destijds een belangrijke rol speelde. Verschillende aspecten komen aan bod zoals: de paardebloem in geschreven bronnen uit de oudheid en de middeleeuwen, de paardebloem in de kruidboeken van de 15e en 16e eeuw, paardebloemen op oude afbeeldingen vanaf de 14e eeuw met de nadruk op de periode 1425-1525. Dit hoofdstuk, en daarmee dit bijzondere boekwerk, eindigt met een pagina-grote afbeelding in kleur van het beroemde schilderstuk "Das große Rasenstück" uit 1503 van Albrecht Dürer. Dit voor die tijd revolutionaire schilderstuk bevat de eerste natuurgetrouwe afbeelding van de paardebloem in zijn natuurlijke omgeving, de plantengemeenschap.

Verder is dit boek nog verrijkt met een verklarende woordenlijst en een zeer uitgebreide literatuurlijst (499 werken!).

Iedereen die belangstelling heeft voor (wil)de planten, zal dit even zo fraaie als gedegen naslagwerk over het geslacht *Taraxacum*, gezien de (rijk geïllustreerde) inhoud, zeker aanspreken. Moge dit boek, dat overigens de eerste uitgave is die de Stichting Uitgeverij KNNV in kleur uitgeeft, een grote verspreiding ten deel vallen en daarmee de nagedachtenis aan "de vader van de paardebloemen" prof. dr. ir. J.L. van Soest (1898-1983) levendig houden.

B.G. GRAATSMAN